

видах діяльності, як: пошук ілюстративного матеріалу та фольклорних музичних зразків для музичних занять; розробка дизайну приміщень для музичних занять у навчально-виховному закладі з використанням предметів українського побуту; оформлення наочних матеріалів; проведення дидактичних та музично-ігрових вікторин; організація масових заходів; участь у проведенні фольклорних свят та обрядів. У процесі реалізації експериментальної методики було доведено, що формування музичних здібностей у дітей молодшого і середнього дошкільного віку відбувається ефективніше за умови тісної взаємодії дитячої дошкільної установи і родини.

Таким чином, модель експериментальної методики формування музичних здібностей у дітей дошкільного віку (на матеріалі українського фольклору), розрахована на роботу з групами дітей, педагогів, батьків, які є референтними групами для дітей дошкільного віку, є інтегрованою і передбачає варіативність технологій, методів і форм навчання. У запропонованій моделі реалізовано окреслену мету і повністю підтверджено гіпотезу дослідження, яка полягає в тому, що методика формування музичних здібностей у дітей дошкільного віку буде ефективною, якщо забезпечити: організацію процесу музичного виховання й навчання на музично-ігрових засадах, що уможлиблюється використанням синкретичного за своєю природою вітчизняного музичного фольклору; умови для виконання дітьми багатофункціональних ролей у процесі музичного виховання й навчання; залучення батьків до музичних занять з метою реалізації природних механізмів передавання національного фольклору та його органічного функціонування в просторі і часі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абдуллин Э.Б., Абдуллина О.А., Аблаев Э.А., Аванесов Р.И., Аверинцев С.С. Педагогический энциклопедический словарь / Б.М. Бим-Бад (гл. ред.). – М.: Большая Российская энциклопедия, 2003. – 527 с.
 2. Кабалевский Д. Как рассказывать детям о музыке. – М.: Просвещение, 1989. – 191 с.
- УДК 811. 161. 1: 371.3

О.І. Самонова

Бердичівська ЗОШ № 6

ДИДАКТИЧНІ ОСНОВИ СТВОРЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ МІНІ-ПІДРУЧНИКІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ

Стаття присвячена опису однієї з новітніх технологій навчання російської мови – складанню та використанню міні-підручників у навчальному процесі. Подано також дидактичні основи роботи з такими підручниками, можливості творчих варіацій у

навчальному процесі, наводяться приклади методичної карти уроку та розгортання її в міні-підручнику.

The article is devoted to one of new technologies of Russian teaching – compiling and using mini-textbooks. Didactic bases of work with such textbooks are expounded in this article, also possibilities of creative variations in educational process, examples of lesson's methodical card and development of it are reflected in this article.

Жив собі мудрій, який знав усе. Один з його учнів вирішив довести, що той знав не все. Затиснувши в долонях метелика, він спитав: „Скажи, мудрій, який метелик у мене в руках: живий чи мертвий?” А сам думає: „Якщо скаже живий – я знищу цього метелика, скаже мертвий – відпущу”. Мудрій подумав і дав таку відповідь: „Все у твоїх руках”.

Якщо трансформувати цю притчу в площину організації навчально-виховного процесу, то можна впевнено сказати, що все в руках ПЕДАГОГА. Настав час, коли педагог має всі умови для реалізації творчого потенціалу і можливості вибудовувати власні технології на основі висвітлених наукових способів оптимізації навчального процесу [1, 2, 3, 4].

Мета статті – описати можливості реалізації творчого потенціалу вчителя та продемонструвати особливості технології створення і використання міні-підручника у навчальному процесі.

Процес створення нових альтернативних підручників тільки розпочинається. У зв'язку зі зміною мети освіти стає актуальною проблема перегляду функцій підручників. Донедавна шкільний підручник був зорієнтований переважно на інформаційну і відтворюючу функції та обслуговував таку модель навчання: учитель передає знання, а учень опановує їх на рівні засвоєння – присвоєння.

Сучасна освіта вимагає особистісно орієнтованої моделі навчального процесу. А це означає, що докорінно змінюються основні характеристики навчального процесу. Змінюється «статус педагога и ученика (преподаватель не только носитель знания, но, главным образом, организатор совместной творческой деятельности); формы коммуникативного взаимодействия (однаправленная монологическая форма уступает место диалогической); стиль педагогического взаимодействия (от авторитарно-монологического к доверительно-диалогическому); объемы значимости самостоятельной работы (определяющая роль отводится учению); результат обучения (конечная цель образования – не сумма знаний, умений и навыков, а развитие на их основе

способности личности)» [2, 34].

У зв'язку з цим маємо докорінно змінити систему практичних методів у підручниках: урізноманітнити завдання так, щоб вони забезпечували, крім інформаційної, ще й мотиваційну і розвивальну функції.

Як зазначалось, особистісно орієнтовна модель навчання зумовлює визначальну роль діалогу і полілогу як форм організації співробітництва, а певною мірою і суперництва (хоча перше результативніше, особливо для опанування комунікативного і соціального досвіду). Тому в міні-підручниках передбачені завдання для організації діалогу з різною метою: для фронтальної й індивідуальної, для групової й парної роботи.

Особливо важливим є введення навчальних завдань на вільний вибір. Ситуації вільного вибору, а також наявність обов'язкового і необов'язкового для засвоєння матеріалу посилюють мотиваційну функцію міні-підручників, стимулюють розвиток само оцінки, запобігають гіперопіці учнів учителем.

Найскладнішими є проблеми добору навчального матеріалу за критеріями на уковості, системності, практичної значущості; узгодження змісту, структури й обсягу підбраного матеріалу з метою уроку і навчальним часом, що відводиться на його засвоєння, з віковими особливостями учнів.

Надзвичайно важливим є відповідність обсягу міні-підручника можливостям засвоєння його учнями за певний час. Якщо подається надлишковий текстуальний матеріал, то це втомлює дітей, знижує увагу й інтерес, а надмір інформації зумовлює формальне, поверхнєве її засвоєння.

Визначаючи обсяг і зміст підручника, важливо запрограмувати способи диференційованої подачі матеріалу з урахуванням рівнів розвитку дітей, вивірити співвідношення завдань для тренування і творчого застосування знань, забезпечити достатню кількість вправ.

Звичайно, міні-підручники, створені педагогом, мають виразні ознаки його особистості: схильність до певних технологій, улюблені види дидактичного матеріалу тощо. Тому, можливо, не кожен педагог зможе використовувати такий підручник без змін, та, ознайомившись зі змістом такого міні-підручника, учитель може побачити майбутній сценарій організації навчальної діяльності з певної теми на власному уроці.

Сучасний урок вибудовується не за якоюсь усталеною схемою, а має гнучку структуру, тому і міні-підручник прогнозує діяльність учнів, спрямовану на розв'язування різноманітних навчальних завдань.

Головне завдання, яке реалізує міні-підручник, – поступова і послідовна підготовка підлітків до самонавчання. Цей аспект має принципове значення,

адже учневі потрібно адаптуватися в суспільстві, яке постійно змінюється і потребує ініціативних людей, здатних самостійно мислити. Зокрема, для забезпечення мотивації навчання використовуються різні засоби заохочення та підтримки самостійних розумових зусиль учнів: достатній вибір завдань різного рівня складності, додаткові вправи, цікавий зміст дидактичного матеріалу, проблемні завдання, інтерактивні ігри, алгоритми міркування під час виконання певних дій, створення умов для самостійного узагальнення та систематизації навчального матеріалу тощо. Сприяє формуванню мотиваційної сфери та зміст дидактичного матеріалу, який відтворює особливості російської національної культури, що передбачено соціокультурною лінією освітньої галузі „Мови і літератури” Державного стандарту. Спроектований в текстах-опорах, завданнях, таблицях і алгоритмах процесуальний аспект міні-підручника скеровує процес навчання.

О.Я. Савченко зазначає, що сучасний підручник має забезпечувати інформаційну, мотиваційну та пізнавальну функції навчання, пропонувати шляхи того, чого і як варто навчати школярів предмета. Водночас він – уже не єдиний носій навчальної інформації, тому в його змісті учень має знаходити орієнтири для подальшої роботи відповідно до своїх пізнавальних можливостей і потреб самостійно навчатися [3, 124].

Зміст міні-підручника ґрунтується на принципах, які чітко визначені в державній програмі:

- опора на знання, отримані на уроках української мови, що дозволяє запобігти невиправданому дублюванню та здійснювати зіставлення мовного матеріалу;

- інтеграція мовного та мовленнєвого матеріалу на основі текстів і ситуацій певної тематики;

- домінуюча роль вправ, які носять ситуативний характер, що дозволяє стимулювати комунікативно-мовленнєву активність школярів.

Міні-підручник має чітку структуру. На початку кожного підрозділу-уроку визначені *знання* й *уміння* з теми, якими учні повинні оволодіти. Структура уроку передбачає в обов'язковому порядку *мовленнєву розминку*, у ході якої часто можна підвести учнів до опрацювання теоретичного матеріалу чи відтворити опорні знання школярів. Лінгвістичний матеріал учні можуть засвоїти за допомогою розв'язання проблемних ситуацій, спостерігаючи над мовними явищами, аналізуючи і синтезуючи отримані дані, роблячи самостійні висновки, які пізніше зв'язують з правилами.

У кінці міні-підручника у рубриці „*Перевір себе*” теоретичні відомості систематизуються переважно за допомогою узагальнюючих таблиць або системи питань.

Вправи на закріплення теоретичних положень мають як репродуктивний характер, так і творчий: пошуковий, дослідницький, проблемний тощо. Вони вибудовані в основному на матеріалі *текстів-опор*, за допомогою яких засвоюється теоретичний мовний матеріал у тісному зв'язку з розвитком усного й писемного мовлення. Тематика текстів підпорядкована формуванню уявлень про явища оточуючого світу, ознайомленню школярів з багатством мови і культурних надбань російського народу, що відповідає вимогам програми та забезпечує реалізацію соціокультурної лінії Державного стандарту.

Для формування у п'ятикласників *культури мовлення* запропоновані відповідні завдання. Вправи складені з урахуванням *диференціації навчання* і розраховані на організацію різноманітних форм роботи (фронтальну, індивідуальну, парну, групову), а також на *самостійну* роботу. Залучено і такий прийом диференціації, як *додаткове завдання* для тих учнів, які раніше виконали основне. *Домашні завдання* також диференційовані. Важливо орієнтувати учнів на виконання вдома творчих вправ, робота над якими є запорукою успіху в засвоєнні лінгвістичного та мовленнєвого матеріалу уроку.

У міні-підручниках передбачено також можливість використання *інтерактивних форм навчання*, а саме: подано завдання, які передбачають організацію в класі дискусії. Якщо в матеріалах уроку чітко не визначено, що ця вправа підходить для організації інтеракції, то рубрика «*Завдання за вибором*» передбачає, наприклад, організацію виконання різних за рівнем складності робіт у трьох *групах*. Працюючи над ситуативними вправами, учні можуть спочатку обговорити поставлені проблеми в групах, а потім результати такої роботи оформити усним або письмовим висловлюванням. Метод «*Навчаючи, навчаюся сам*» можна застосувати таким чином: «сильний» учень самостійно опрацьовує теоретичний матеріал за узагальнюючою таблицею, а потім пояснює це «слабкому» однокласнику. Використовується метод «*Незакінчене речення*» з метою підбиття підсумків уроку. «*Обери позицію*», гра «*Акваріум*» (коли всі учні класу уважно слухають обговорення піднятої проблеми в одній невеликій групі та роблять самостійні висновки), «*Карусель*» (учні утворюють два кола: зовнішній, що пересувається, і внутрішній, статичний) надає можливість обмінятися думками стосовно певної проблеми. Вислухавши декількох своїх товаришів, кожний з учасників може погодитись з аргументами опонента чи відстояти свою точку зору. Різновидом

загальногрупового обговорення є технологія «Мікрофон», яка надає можливість кожному по черзі швидко щось сказати, відповідаючи на запитання чи висловлюючи свою точку зору. «Метод прес» має таку послідовність організації роботи: учням пропонується висловити думку, точку зору (*я думаю, що ...*), пояснити її причину чи обґрунтувати докази (*оскільки ...*), навести приклади, додаткові аргументи, факти (*наприклад, ...*).

Завдяки міні-підручнику можна застосовувати метод проектів, цінність якого в тому й полягає, що формується одне з основних умінь школяра – самостійно здобувати знання, використовуючи додаткову та довідкову літературу. А оформлені матеріали учнівських проектів у подальшому можуть слугувати дидактичним матеріалом. Так, з теми „Синтаксис. Пунктуація” можна запропонувати п’ятикласникам виконати проектні роботи за такими темами: „Русские пословицы и поговорки, которые являются сложными предложениями, и их аналоги в украинском языке», «Использование предложений разных типов в детском русском фольклоре (считалках, потешках, колыбельных песнях, стихах и др.)» тощо.

Для підвищення пізнавального інтересу п’ятикласників пропонуються вправи жартівливого характеру під рубрикою «Весела граматика». На основі матеріалів текстів можна також організувати рольові ігри.

Рубрика «Для любознательных» складає умови для виконання *випереджувальних* домашніх завдань індивідуального характеру. І вже безпосередньо на уроці підготовлений учень може виступити з повідомленням і ознайомити однокласників з додатковими відомостями з теми. Цей вид роботи також формує вміння учнів працювати з додатковою і довідковою літературою.

Особлива увага приділяється такому аспекту особистісно орієнтованого навчання, як *самоконтроль і самооцінка* власної діяльності самими учнями, що є одним з головних мотивів навчання. Однією з визначних у шкалі оцінювання вважаємо перспективну або відстрочену оцінку, що дозволяють стимулювати роботу п’ятикласників з усунення прогалин у знаннях. Тому в кінці кожного уроку учням у коректній формі пропонується оцінити свої досягнення, використовуючи саме такий підхід.

За зразок пропонуємо матеріал міні-підручника з теми „Словосочетание”.

Мини-учебник

Урок 1

«Словосочетание»

Ты узнаешь:	Ты будешь уметь:
-------------	------------------

<p>- о словосочетании, его роли в языке, строении; - как связываются слова в словосочетании.</p>	<p>- определять главное и зависимое слово; - ставить вопрос к зависимому слову; - вычленять словосочетания в речи; - составлять словосочетания по данной схеме и правильно использовать их в речи.</p>
--	--

1. Речевая разминка. Выучи наизусть скороговорку и попробуй быстро её проговорить.

Три очень милых **феечки**
Сидели на скамеечке
И, съев по булке с маслицем,
Успели так замаслиться,
Что мыли этих феечек
Из трёх садовых леечек.

(С. Маршак)

Что в этом стихотворении реального, а чего на самом деле не может быть? Почему?

В каких фольклорных произведениях часто присутствуют фантастические элементы?

Дополнительное задание. Разбери по составу выделенное слово. Какой оттенок придаёт слову суффикс?

2. Рассмотрите таблицу «Основные разделы науки о языке», помещённую в приложениях.

Какие разделы науки о языке ты уже знаешь? Что они изучают?

Найди разделы «Синтаксис» и «Пунктуация». Скажи, что в них изучается?

3. Для любознательных. Ты хорошо знаешь буквенный алфавит, который, как известно, в современном русском языке состоит из 33 букв. А знаешь ли ты, что существует и пунктуационный алфавит, включающий в себя знаки препинания? Назовём основные:

1) точка (.),	7) вопросительный знак (?),
2) двоеточие (:),	8) восклицательный знак (!),
3) многоточие (...),	9) тире (–),
4) точка с запятой (;),	10) скобки (),
5) запятая (,),	11) сноска ('),
6) кавычки («»),	12) абзац, или абзацный отступ.

4. Рассмотрите рисунок. Какая подпись называет изображаемый предмет

наиболее точно? Какая рассказывает о нём? (*Рисунок*: книжная полка висит над столом). Подписи: полка, книжная полка. Книжная полка надёжно висит над столом.

Рассуждай вместе со мной, заменяя точки словами. Можно использовать слова для справок.

Первая подпись (слово) называет Вторая подпись (...) уточняет название. А ... рассказывает о предмете, то есть выражает законченную Словосочетание состоит из двух или более ... , а предложение – из

Словосочетания, как и слова, называют ..., ..., Рассмотрим словосочетания *книжная полка*, *висит над столом* и *надёжно висит*. Пользуясь знаниями, полученными на уроках украинского языка, найди в каждом из них главное (укр.: головне) и зависимое (укр.: залежне) слова с помощью

х	х	х
книжная полка	висит над столом	надёжно висит

Можно сделать вывод, что в данных словосочетаниях слова связываются по А словосочетаниях *книжная полка* и *висит над столом* слова связываются ещё и ... (с помощью окончания и окончания с предлогом). В третьем словосочетании зависимая часть выражена неизменяемым словом *надёжно*, поэтому имеет место только смысловая

Учти, главные члены предложения не составляют словосочетания.

Слова для справок: *предмет, словосочетание, предложение, мысль, слов, словосочетаний, предметы, признаки, действия, вопроса, смыслу, грамматически, зависимость.*

5. Задание на выбор.

а) Составь возможные словосочетания и запиши их. Почему из остальных пар слов словосочетания составить нельзя?

Съесть, каша; съесть, миска; вкусный, запеканка; вкусный, кастрюля; салат, капуста; салат, карандаши; петь, громко; молчать, громко.

б) Выпиши словосочетания. Установи и грамматические связи между словами (где это возможно сделать).

Сказка, интересная сказка, сказка из книжки; книга, взять книгу, книга прочитана, поблагодарить за книгу, много книг, найти в книге; читать, чтение, быстро читать, читать газеты, чтение журнала.

в) Добавляя зависимые слова, составь словосочетания. Установи смысловые и грамматические связи между словами.

Идёт (как?) ...; идёт (с кем?) ...; берёт (что?) ...; берёт (кому?) ...; работает (над чем?) ...; работает (сколько?); задание (какое?); задание (по чём?); задание (чьё?).

Дополнительное задание. Назови части речи, которыми выражены главные и зависимые слова.

6. Иногда трудно бывает подобрать зависимое слово и к тем существительным, которые относятся к разному роду в украинском и русском языках. Запомни некоторые слова:

по-украински	по-русски
<i>ч. р.</i>	<i>ж. р.</i>
біль	боль
полин	полюнь
Сибір	Сибирь
собака	собака
степ	степь
<i>ж. р.</i>	<i>м. р.</i>
картопля	картофель
путь	путь

Переведи предложения на русский язык.

1. У широкому степу багато доріг. 2. Гості приїхали з далекого Сибіру. 3. Уздовж стежки росте гіркий полин. 4. Дідусь пройшов нележку життєву путь. 5. Біля хати стояв великий собака. 6. До опіку треба прикласти сиру картоплю. 7. Від різкого болю хлопчик здригнувся.

7. Прочитай текст и коротко ответь, почему сказка живёт до тех пор, пока живёт человек. Определи основную мысль текста.

Пока живёт человек, будет жить и сказка, потому что сказка – наилучшее выражение **надежд** народа **на счастье** и справедливость. Сказка – воплощенная в поэтической форме **мечты человека** о прекрасном. Чаяния* счастья и справедливости, и мечты о прекрасном не могут умереть. Они двигают жизнь, они **заложены в основе** наших **человеческих стремлений**, они рожают культуру, искусство...

сказка наилучшее счастье

Сказка выражает **мечту человека** не только о покорении себе всех сил природы, но и о совершенстве человеческих отношений.

Человек должен быть умён, прост, справедлив, смел, добр. Только тогда он имеет право носить это **высокое звание** – человек. Об этом тоже говорят сказки.

...Нам через сказку передается богатейший **опыт познания** и природы, и человека, накопленный нашим народом за многие столетия его исторической жизни.

Сказки не только не умирают. Они **рождаются непрерывно**. Рождаются они и сейчас... Мы **живём в мире** несбывшихся сказок.

...И нет той сказки, которая не оказалась бы через некоторое **количество лет** былью...

(По К. Паустовскому)

Подбери заголовок к тексту.

Какая информация передается через сказку?

Что выражено в сказках?

Можно ли сказать, что сказка учит человека?

Рождаются ли сказки сейчас?

9. Прочитай третий абзац текста упр.7. Назови части речи первого предложения.

Сколько словосочетаний можно выделить в этом предложении?

Подбери синонимы и антонимы к словам *умён, прост, справедлив, смел, добр*.

Дополнительное задание. Выпиши из этого абзаца глаголы настоящего времени.

10. Твой друг считает, что сказки очень нужны детям. Они не только доставляют удовольствие, но и воспитывают чувство справедливости, любовь к добру, смелость мысли. Согласись или возрази своему другу. Составь диалог, в котором отрази данную ситуацию. Какие ключевые словосочетания ты будешь использовать в диалоге?

11. Сделай разбор первых двух выделенных словосочетаний из упр. 8, пользуясь алгоритмом и образцом. (Подается алгоритм і зразок розбору).

Проверь себя !

12. Выбери основное из информации о словосочетании и систематизируй его в таблице.

Роль в языке	?
Строение	?
Как связываются слова	?

Назови предметы, расположенные вокруг тебя, сначала одним словом, а затем более точно – словосочетанием.

13. Задания для домашней работы (на выбор).

а) Составь словосочетания из данных слов, используя информацию упр. 6,7.

Писать, описывать (экскурсия); уплатить, оплатить (пу тевка); вера, уверенность (успех); плохо относиться, обра щаться (щенок); беспокоиться, тревожиться (мама); уде лять, обращать внимание (учеба).

б) Перепиши, исправляя грамма тические ошибки. Объясни, по какой причине они возникли.

1. Вчера до меня домой приходили друзья. 2. Игорь любит уделять внимание на чужие недостатки. 3. Как приду со школы, щенок выбегает навстречу и радостно лает. 4. Автор книги очень правдиво обо всем описывает. 5. Водитель просил всех оплатить за проезд в автобусе. 6. Она за две недели сильно за ним соскучилась. 7. Олег выходит к доске, а все с него смеются.

в) Пользуясь упр. 13 как образцом, придумай небольшую сказку о «живых вещах».

Самооценка. Главное – я хочу знать и уметь.

	<p>Я приложил усилия и уловил на уроке главное, смог самостоятельно выполнить большую часть заданий</p>	<p>Я не совсем понял учебный материал, поэтому мне было сложно самостоятельно выполнить задания. Но я попробую разобраться дома. Если будет трудно, то попрошу помощи у товарищей или учителя. Уверен: я смогу и сумею!</p>

Безумовно, основним «режисером» процесу навчання є вчитель. Саме від нього залежить успішність кожного на уроці. Складаючи міні-підручники, ми намагались полегшити колегам важку працю під час підготовки до уроків, націлити їх на творче використання підібраного матеріалу та створення уроків, що відповідали б сучасним вимогам до форм організації навчального процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. – К.: Генеза, 1999. – 368 с.
2. Стативка В.И. Взаимосвязанное обучение умениям речевой деятельности: Монография. – Сумы: Изд-во СумДПУ им. А.С. Макаренка, 2004. – 332 с.
3. Якиманская И.С. Разработка технологии личностно-ориентированного обучения // Вопросы психологии. – 1995. – № . 1. – С. 31–47.
4. Якиманская И.С. Требования к учебным программам, ориентированным на личностное развитие школьников // Вопросы психологии. – 1994. – № 5. – С. 64–76.